

ТӨРИЙН
ХЯНАЛТ

ТӨРИЙН ХЯНАЛТ

100 ДУШ 100 ЖИЛ

ТУСГАЙН ҮЗЭСГЭЛЭН

МОНГОЛ УЛСАД ТӨРИЙН ХЯНАЛТЫН ТОГТОЛЦОО
ҮҮСЭЖ ХӨГЖСӨНИЙ 100 ЖИЛИЙН ОЙН ХҮРЭЭНД

РЕДАКЦИ

ЕРӨНХИЙ РЕДАКТОР

Б.БУНДХОРОЛ Л.ЖАРГАЛ
Үндэсний Аудитын газрын Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга Монголын Үндэсний музейн захирал

ТҮҮХЭН ЗӨВЛӨХ

Ч.БОЛДБААТАР /Ph.D/
Түүхийн ухааны доктор, дэд профессор

ЭРХЛЭН ХЭВЛҮҮЛСЭН

Г.АРИУНТУЯА
МҮМ-н Эрдэм шинжилгээний ажилтан

ДИЗАЙН

Д.БАТТУЛГА
Хэвлэл хариуцсан дизайнер

ҮЗМЭРИЙН ГЭРЭЛ ЗУРАГ

"ГАММА"
Гэрэл зургийн агентлаг

ҮЗЭСГЭЛЭНГИЙН АЖЛЫН ХЭСГИЙН ГИШҮҮД

Ц.НАРАНЧИМЭГ Үндэсний аудитын газрын Аудитын хоёрдугаар газрын захирал, тэргүүлэх аудитор	Ц.ОДБААТАР ЭШТөвийн дарга
Л.ЭРДЭНЭЧУЛУУН Үндэсний аудитын газрын Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын аудитын арга зүй хариуцсан менежер	Ж.НАРАНЧИМЭГ МҮМ-н Куратор эрдэм шинжилгээний ажилтан
Г.ГҮНЖИДМАА Үндэсний аудитын газрын Аудитын хоёрдугаар газрын аудитын менежер	Ч.ТУУЛЦЭЦЭГ ЭШТ-ийн дарга
Б.АРИУНЗАЯА Үндэсний аудитын газрын Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын бодлого хариуцсан ахлах шинжээч	Ж.ЦЭРЭНДУЛАМ МҮМ-н Эрдэм шинжилгээний ажилтан
П.АМАРСАНАА Үндэсний аудитын газрын Аудитын хоёрдугаар газрын аудитор	Д.НЯМСҮРЭН МҮМ-н Сэргээн засварлагч
М.ПАГМАДУЛАМ Үндэсний аудитын газрын Аудитын хоёрдугаар газрын аудитор	Г.БҮРЭНТӨГС МҮМ-н Эрдэм шинжилгээний ажилтан
	Т.ТҮВШИНЖАРГАЛ МҮМ-н Эрдэм шинжилгээний ажилтан
	Ч.БАЯНДЭЛГЭР МҮМ-н Эрдэм шинжилгээний ажилтан
	Ж.ОД МҮМ-н Цахилгаанчин
	Д.БАТ-ОРШИХ МҮМ-н Үзмэр харагч

Мэндчилгээ

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ АУДИТОР
Д.ЗАНДАНБАТ

(Монгол Улсад Төрийн хяналтын тогтолцоо
үүсэж хөгжсөний 100 жилийн ойд зориулсан
"Төрийн хяналт-Аудит 100" үзэсгэлэн)

Монгол Улсын орчин цагийн түүхэнд олон чухал үйл явдал тохиосны нэг нь Ардын Засгийн газраас хувьсгалын ололтыг бататгаж, өрх гэрээ төвхнүүлэх, ард олныхоо эрх ашгийн төлөө улс, нийтийн өмчийг ариглан хамгаалах, хянах чиг үүрэг бүхий өнөөгийн Төрийн хяналтын байгууллагын анхны суурийг тавьсан, гадаадын боловсронгуй улс лугаа хөгжүүлэх хэтийн бөгөөд зоримог шийдлийг эрэлхийлж байсан мөч билээ.

Ардын Засгийн газрын дэргэд Хянан байцаах хэлтсийг үүсгэн байгуулснаас хойш зуун дамнасан замналыг орчин цагийн хөндлөнгийн хараат бус Төрийн аудитын байгууллагын нэн шинэ түүхийн хамт нэгэн цаг дор өртөөчлөн, түүхэн хөгжлийн үйл явцыг бодит баримтад тулгуурлан олон нийтэд сурталчлан таниулахаар "Төрийн хяналт-Аудит 100" үзэсгэлэнг дэлгэж байна.

Уг үзэсгэлэнг Монголын Үндэсний музейн болон Үндэсний төв архивын сан хөмрөгт түшиглэн Төрийн хяналтын тогтолцооны түүхийн хэлхээс болсон онцлог үйл явдлыг он цагийн дарааллаар хураангуйлж, БНМАУ-ын Анхдугаар болон дараа дараагийн Үндсэн хуулиар төрийн хяналтын чиг үүргийг хуульчлан баталгаажуулснаас улбаатай тухайн үед Ардын Засгийн газраас гарч байсан шийдвэрийн эх хуулбар, үе үеийн хяналтын байгууллагын тамга тэмдгийн дардас, хянан шалгах ажилтнуудын хэрэглэж байсан эд зүйлс, хүртээсэн гавьяа шагнал, улс, нийтийн өмчийг хамгаалах уриа дуудлага болгосон зурагт хуудас, хяналт шалгалтын ажлын төрөл, тоо баримтыг илтгэх түүхэн баримтаас дээжлэн сонирхуулахаар толилуулж байна.

Монгол Улс маань хөгжин цэцэглэх болтугай!

Мэндчилгээ

МОНГОЛЫН ҮНДЭСНИЙ МУЗЕЙН ЗАХИРАЛ
Л.ЖАРГАЛ

(Монгол Улсад Төрийн хяналтын тогтолцоо
үүсэж хөгжсөний 100 жилийн ойд зориулсан
"Төрийн хяналт-Аудит 100" үзэсгэлэн)

Монгол улс дахь хөдлөх өв дурсгалын хамгийн том цуглуулга нь Монголын Үндэсний музейн сан хөмрөг бөгөөд үзмэр, эд өлгийн зүйлс нь түүхэн үнэний бодит гэрч, эх сурвалж болдгоороо онцлог юм.

Эдгээр үзмэрүүдээс бид дээжлэн Монгол Улсад Төрийн хяналтын тогтолцоо үүсэж хөгжсөний 100 жилийн ойд зориулан хөндлөнгийн хараат бүс Аудитын байгууллагын хөгжлийн явц, үйл ажиллагааны ач холбогдлыг иргэдэд сурталчлан таниулах ажлын хүрээнд Үндэсний аудитын газартай хамтран “Төрийн хяналт-Аудит 100 жил” сэдэвт тусгай үзэсгэлэнг 2022 оны 8 дугаар сарын 25-ны өдрөөс 2022 оны 8 дугаар сарын 29-ний хооронд зохион байгуулах болсондоо таатай байна.

Энэхүү үзэсгэлэнд 1922 оны 6 дугаар сарын 23-ны өдрийн Ардын засгийн газрын бүрэлдэхүүнд хянан байцаах хэлтэс байгуулагдсан цаг үеэс эдүгээ хүртэлх 100 жилийн хөгжил дэвшил, ололт амжилтыг архивын баримт, түүхэн гэрэл зураг, баримтат кино зэрэг 150 гаруй үзмэр, эд өлгийг дээжлэн хүргэж байна.

Төрийн хяналтын байгууллагаар овоглодог үе үеийн ажилтан албан хаагч та бүхэндээ 100 жилийн ойн мэндийг өргөн дэвшүүлье.

Тэнгэр шигээ тэнүүн сэтгэлтэй түмэн олон минь амар амгалан, аливаа үйлс нь бүтэмж төгс, аз хийморь нь өөдрөг бадрангуй, алс ирээдүй нь гэгээн саруул байхын ерөөл өргөө.

Сайн үйлс бүхэн дэлгэрэх болтугай.

ӨМНӨТГӨЛ

1922 оны 6 дугаар сарын 23-ны өдөр “Ардын Засгийн газрын бүрэлдэхүүнд Хянан байцаах хэлтэс” байгуулагдсанаар өнөөгийн Монгол Улсын Үндэсний Аудитын газрын үндэс суурь тавигджээ. Төрийн хянан шалгах байгууллагын анхны даргаар Д.Цэдэн-Иш тохоон томилогдсон ба төрийн хянан шалгах үйл ажиллагааны үндсийг тавих, анхны хянан шалгах байгууллагыг бэхжүүлэх, үйл ажиллагааг тогтмолжуулахад ихээхэн хувь нэмэр оруулсан байна.

“Ардын Засгийн газрын Хянан байцаах хэлтэс” үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэн 1925 оны 11 дүгээр сарын 25-ны өдрөөс “Бүгд байцаах яам”, 1926 оны 1 дүгээр сарын 15-ны өдрөөс “Хянан байцаах яам” болжээ. Уг яамны сайдаар Д.Лосол ажиллаж байсан ба 1926 оны 1 дүгээр сарын 22-нд тус яамыг сайд, орлогч сайд, эрхэлсэн түшмэл, байцаагч зэрэг 37 орон тоотой байхаар баталжээ.

1926 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдөр “Хянан байцаах яам” татан буугдаж, “Эдийн засгийн зөвлөлийн дэргэдэх Эдийн засгийн асуудлыг хянан байцаах хэлтэс” нэртэйгээр, үндсэн чиг үүрэг нь улс олон нийтийн өмч, хөрөнгийн ашиглалт, зарцуулалтад хяналт тавих байлаа. Эдийн засгийн зөвлөл 43 ажилтантай байснаас 15 нь Хянан байцаах хэлтэст ажиллаж байв.

1930 оны 6 дугаар сард “Эдийн засгийн зөвлөлийн дэргэдэх Эдийн засгийн асуудлыг хянан байцаах хэлтэс”-ийг “Улсын хянан

байцаах газар”, 1930 оны 8 дугаар сард дахин “Хянан байцаах яам” болгон өөрчилжээ. Үндсэн үүрэг нь :

- Улс олон нийт, үйлдвэр аж ахуйн газруудын ажлыг сайжруулах, тэдгээрийн ажил явуулга нь хувьсгалт байгууллагын бодлого зорилгод нийцсэн эсэх
- Засгийн хууль тогтоолын биелэлт болон улсын өмч хөрөнгийн ашиглалт зарцуулалтыг шалгах
- Хүнд сурталтай тэмцэх, албан хаагчдын ажлын хариуцлагыг дээшлүүлэх албан хэрэг хөтлөлтийг эмх цэгцтэй болгох хянан шалгахад оршиж байсан.

Намын ба төрийн хянан шалгах үйл ажиллагааг улс төрийн нэгдмэл удирдлагатай болгох үүднээс 1930 онд нэгтгэжээ.

Ингэснээр төрийн хянан шалгах үйл ажиллагаа нь улсын өмчийн ашиглалтыг хянан шалгахгаас гадна үзэл суртлын чиг үүрэг давхар хүлээх болж, төрийн эрх барих дээд байгууллагаас бус, харин нэгэн улс төрийн намаас төрийн хянан шалгах үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлэх болжээ. Удалгүй мөн оны 8 дугаар сард Улсын Бага хурлаас Хянан байцаах газрыг Хянан байцаах яам болгон өргөтгөж, тус газрын дарга Л.Дэндэвийг яамны сайдаар томилжээ.

1935 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс “Хууль ба тогтоол зэргийн гүйцэтгэлийг хянах байнгын комисс” гэх орон тооны бус

байгууллагыг байгуулж, комиссын даргаар Ерөнхий сайдын 1 дүгээр орлогч Х.Чойбалсанг, Комиссын гишүүдээр Сангийн яамны сайд, Шүүх яамны сайд, Улсын прокурор, Сайд нарын Зөвлөлийн Хэрэг эрхлэх газрын дарга нарыг томилсон байна. Тухайн комиссын үндсэн үүрэг нь Засгийн газраас гаргасан хууль ба тогтоол, тушаал зэргийг албан газар, албан тушаалтан хэрхэн гүйцэтгэж байгааг хянаж байсан.

1939 онд хуралдсан Улсын 22 дугаар Бага Хурлын шийдвэрийн дагуу 1939 оны 4 дүгээр сарын 24-нд хуралдсан Улсын Бага хурлын Тэргүүлэгчид, Сайд нарын Зөвлөлийн хамтарсан хурлаас Засгийн газрын тогтоол, тушаалын биелэлтийг хянан шалгах хэлтсийг байгуулжээ. Тус хэлтэс, тасаг нь Ерөнхий сайдын шууд харьяанд ажилладаг бөгөөд улсын хууль дүрэм, Сайд нарын Зөвлөлөөс гаргасан бүх тогтоол, Ерөнхий сайд, түүний орлогчдын тушаалын гүйцэтгэлийг улсын яамд, тусгай газар, аймаг хотын захиргаа болон худалдаа, үйлдвэр аж ахуй, гэгээрэл боловсролын газруудад шалгаж илрүүлэн олсон бүх материалыг бүртгэн тодорхойлж Сайд нарын Зөвлөлд арга хэмжээ авахуулахаар төлөвлөн оруулах үүрэгтэй байв.

1947 оны 2 дугаар сард Сайд нарын Зөвлөлийн дэргэд Улсын Байцаан шалгах газрыг байгуулжээ. Тус газар 1947 оны 6 дугаар сарын эхэн үед Тогтоол тушаалын биелэлтийг шалгах хэлтэст ажиллаж байсан 3 байцаагчтай үйл ажиллагаагаа эхлүүлснээр Зүүнтний Хянан шалгах яамыг татан буулгасан 1932 оноос хойш 15 жилийн дараа төрийн хянан шалгах ажлыг эрхэлсэн төрийн төв байгууллага ахин байгуулагдсан байна.

БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөл, МАХН-ын Төв хорооны Тэргүүлэгчдийн 1947 оны 2 дугаар сарын 4-ний хамтарсан хурлаар улс, олон нийт, хоршооллын өмчийг хамгаалах тухай тогтоол гаргаж, уг ажлыг хариуцсан Улсын байцаан шалгах газрыг Сайд нарын Зөвлөлийн дэргэд байгуулахаар шийдвэрлэж, мөн оны 3 дугаар сарын 15-ны өдрийн Сайд нарын Зөвлөлийн шийдвэрээр Улсын байцаан шалгах газрыг байгуулж, түүний дүрмийг батлуулжээ.

Аймаг бүрт улсын байцаагч тус бүр 1, бүгд 10 байцаагч, аж ахуй, бичиг хэргийн ажилтан 8 хүнтэйгээр Улсын байцаан шалгах газрын төв орон нутгийн аппаратыг бий болгож ажиллаж эхэлсэн байна.

Их хурлын шийдвэрээр 1949 оны 2 дугаар сард Улсын байцаан шалгах газрыг Улсын хянан шалгах комисс болгон өөрчилж, Комиссын дарга, нэг орлогч 2-3 байцаагчтай 4 анги, 18 аймгийг хамаарсан аймгуудад суугаа төлөөлөгч 13, нийт 20 гаруй ажилтантай зохион байгуулагдан даргаар Л.Чимэдцэрэнг томилжээ. Сайд нарын Зөвлөлийн 1956 оны 5 дугаар сарын 16-ны өдрийн “Улсын хянан шалгах комиссын үүргийг өргөтгөх тухай” 234 дүгээр тогтоолд заасны дагуу Улсын хянан шалгах комиссын хоёр хэлтсийг татан буулгаж, хөдөө аж ахуйн групп, нийгэм соёлын групп гэх мэт зохион байгуулалтад оржээ. Улсын хянан шалгах комисс нь 1949 оноос хойш 8 жил гаруй хугацаанд ажиллахдаа улсын хяналт шалгалтын ажлыг амжилттай явуулж байжээ.

БНМАУ-ын АИХ-ын Тэргүүлэгчдийн 1959 оны 3 дугаар сарын 28-ны өдрийн зарлигаар Хянан шалгах яамыг татан буулгаж, Сайд нарын Зөвлөлийн хянан шалгах комиссыг байгуулжээ.

1959 оны 7 дугаар сарын 9-нд Сайд нарын Зөвлөлийн Хянан шалгах комиссыг Сайд нарын Зөвлөлийн нэрийн өмнөөс шалгалт хийдэг болгон, 6 зүйлтэй дүрэм ба 2 сарын цалин хүртэл хэмжээний төлбөр ноогдуулж байх эрхтэй мөнгөн төлбөрийн зааврыг мөн 5 зүйлтэйгээр баталжээ.

“Ардын Хяналт шалгалтын тухай хууль”-ийн 12 дугаар зүйлийн “БНМАУ-ын Ардын хянан шалгах хорооны дарга нь БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд орно” гэсэн заалтын дагуу АИХ-ын Тэргүүлэгчдийн зарлигаар Ц.Моломыг Сайд нарын Зөвлөлийн орлогч дарга бөгөөд Ардын хянан шалгах хорооны даргаар томилжээ. Ардын хянан шалгах хороо нь 1990 онд татан буугдах хүртлээ улс орны хөгжилд ихээхэн хувь нэмэр оруулсан гэж үздэг.

1990 оны 5 дугаар сард АИХ хуралдаж төрийн дээд байгууллагын бүтцийг өөрчлөн

шинэчилж, Монгол Улсын төрийн эрх барих дээд байгууллага АИХ, хууль тогтоох, хянан шалгах, зохион байгуулах байнгын байгууллага Улсын Бага Хурал, шинээр Ерөнхийлөгчийн албан тушаалыг бий болгож Сайд нарын Зөвлөлийг Засгийн газар болгов.

АИХ-ын 1990 оны 9 дүгээр сарын 11-ний 29 дүгээр тогтоолоор Ардын хянан шалгах байгууллагуудыг татан буулгах шийдвэр гарсны дагуу Улсын Бага Хурлын 1990 оны 10 дугаар сарын 4-ний тогтоолоор 1991 оны 1 дүгээр сарын 1-ээр ардын хянан шалгах бүх шатны байгууллагыг татан буулгажээ. Ардын хянан шалгах байгууллагын бүтэц зохион байгуулалт, чиг үүргийг өөрчлөх замаар Монгол Улсын төрийн хянан шалгах байгууллага бий болгох түүхэн боломж 1990 оны ардчилсан хувьсгалын үр дүнд нээгдсэн юм.

Төрийн хянан шалгах хороо үйл ажиллагаагаа 1995 оны 6 дугаар сарын 15-наас албан ёсоор эхэлж, хорооны бүтэц, зохион байгуулалтыг бүрдүүлэн, дотоод журам, дүрэм, заавруудыг боловсруулан, орон нутагт төрийн хянан шалгах хороодыг байгуулахад арга зүйн туслалцаа үзүүлж, төрийн хяналтын тогтолцоог улсын хэмжээнд төлөвшүүлэхэд анхаарч “Төрийн хяналтын тухай хууль”-ийг иргэд олон нийтэд сурталчилж, хуульд заасан бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж эхэлжээ. УИХ Төрийн хянан шалгах хорооны даргаар Л.Жавзмааг томилжээ.

2002 оны 6 дугаар тогтоолоор Монгол Улсын ерөнхий аудитораар Л.Жавзмааг томилж. УИХ 2003 оны 1 дүгээр сарын 3-ны өдөр “Төрийн аудитын тухай хууль”-ийг баталснаар өнөөгийн Үндэсний аудитын газар үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлжээ.

Монгол Улсын Ерөнхий аудитор Л.Жавзмаагийн бүрэн эрхийн хугацаа дууссан учир УИХ-ын 2009 оны 1 дүгээр сарын 16-ны 13 дугаар тогтоолоор Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын албан тушаалаас чөлөөлж, мөн өдрийн 14 дүгээр тогтоолоор Монгол Улсын ерөнхий аудитораар Ч.Раднааг томилжээ.

Ч.Раднааг 2012 оны 10 дугаар сарын 11-ний өдөр Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын албан

тушаалаас чөлөөлж, А.Зангадыг Монгол Улсын Ерөнхий аудитораар томилсон байна.

УИХ-ын 2017 оны 1 дүгээр сарын 12-ны 7 дугаар тогтоолоор Д.Хүрэлбаатар Монгол Улсын Ерөнхий аудитораар томилогдсон байна.

Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын 2017 оны 04 дүгээр сарын 07-ны “Аймаг, нийслэл дэх Төрийн аудитын байгууллагыг өөрчлөн байгуулах” А/59 дугаар тушаалаар орон нутаг дахь төрийн аудитын байгууллагуудыг Аймаг, нийслэл дэх Төрийн аудитын газар болгон өөрчлөн байгуулсан.

Д.Хүрэлбаатарыг 2019 оны 5 дугаар сард Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын албан тушаалаас чөлөөлж, УИХ-ын 2019 оны 05 дугаар сарын 09-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Д.Занданбатыг Монгол Улсын Ерөнхий аудитораар томилон, ажиллаж байна.

ҮҮСЭЛ

ХӨГЖИЛ

Хянан байцаах яам нь анхлан Бүгд байцаах яам хэмээн нэрийдэж байгаад 1926 оны 1 дүгээр сард Бага хурлын тэргүүлэгчдийн 3 дугаар хурлын нэгдүгээр зүйлд хэлэлцэн батлахдаа Бүгд хэмээх үгийг Хянан болгон өөрчлөн, яамны нэрийг залруулах тухай олон газраа зарлан мэдэгдэх хуудас бичиг илгээж байжээ.

БНМАУ-ын 2 дугаар Их хурлаас Засгийн газрын хянан байцаах хэлтсийг яам болгох, аливаа албаны газрыг байцаах, албан хаагчдын гажууд суртлыг эсэргүүцэх, хууль дүрэмд санал гаргах, улсын хөрөнгө, орлогыг тодорхойлон бүртгэх хийгээд орлого, зарлагыг төсөвлөх хэргийг эхлүүлэхээр тогтжээ. Улмаар БНМАУ-ын Бага хурлаас Бүгд байцаах яамыг байгуулж, тэргүүн сайдад Д.Лосол, орлогч сайдад П.Бүрнээбаатар, эрхэлсэн түшмэлд Жамъянсүрэн нарыг тохоон томилжээ.

1925-1926 онд Хянан байцаах яамны сайд Д.Лосол, 1935-1939 онд Засгийн газрын хууль ба тогтоол зэргийн гүйцэтгэлийг хянах байнгын комиссын дарга Х.Чойбалсан нар.

“БИЧГИЙН ГАВЬЯА” -НЫ ОДОН

1926-1931 он

Урт: 4 см

Өргөн: 4,5 см

Монголын Үндэсний музейн сан хөмрөг

Зургаан тал бүхий цацраг дээр цагаан паалангаар өлзий хээ, дээр нь соёмбо, улаан туг зэргийг улаан цагаан паалангаар өнгө ялган дүрсэлсэн бол соёмбын дор ногоон тариан түрүүтэй. Өлзий хээний дээд тал Соёмбын оройд голдоо цагаан, улаан өнгийн гачил бүхий таван хошуутай байна.

Одонгийн эх загвар, зургийг 1925 онд Цэргийн яамны бичиг зохиох хэлтсийн зураач Сампилон гаргажээ.

1926 онд Улсын 3 дугаар их хурлаар Бичгийн алба хаагчдын гавьяа байгуулсанд одон тэмдэг шагнах тухай 3 анги 12 зүйл бүхий дүрмийг хэлэлцэн баталсан ажээ. “Бичгийг гавьяа”-ны одонгоор” тус улсын улс төр ба ард түмний төлөө хүчин зүтгэж, онц гавьяа байгуулсан бичгийн хүмүүст Улсын бага хурлын тэргүүлэгчид, Засгийн газраас шагнана. Ингээд ардын хувьсгалыг үүсгэхээс эхлэн зүтгэж, гавьяа байгуулсан Улсын бага хурлын тэргүүлэгч, 1925-1926 онд Хянан байцаах яамны сайд Д.Лосол, Монгол-Зөвлөлтийн хооронд найрамдал, харилцан туслалцах анхны гэрээ, хэлэлцээр байгуулахад их үүрэг гүйцэтгэсэн Улсын бага хурлын тэргүүлэгч, Засгийн газрын Ерөнхий сайд Б.Цэрэндорж нарыг “Бичгийн гавьяа”-ны одонгоор 1927 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдөр анхлан шагнажээ.

ХУУЛЬ

ТОГТООМЖ, БАРИМТ БИЧИГ

35

Handwritten Mongolian script in vertical columns, likely a legal or administrative document. The text is written in a cursive style on aged paper. The columns are arranged from right to left, with the rightmost column being the first and the leftmost being the last. The script is dense and fills most of the page area.

ХЯНАН БАЙЦААХ ХЭЛТЭС БАЙГУУЛАХ 16 ЗҮЙЛТЭЙ ДҮРМИЙГ
ХЯНУУЛАХААР ЗАСГИЙН ГАЗРААС УЛСЫН ТҮР ЦАГИЙН ХУРЛЫН
ГАЗАР ЯВУУЛСАН БИЧГИЙН ХУУЛБАР

1922.06.08

МУУТА. Х-1, Д-1, ХН-117 Хуу 35-36

Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

36

1. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 2. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 3. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 4. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 5. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 6. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 7. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 8. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 9. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 10. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 11. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 12. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 13. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 14. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 15. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар
 16. Хянан байцаах хэлтэс байгуулах 16 зүйлтэй дүрмийг
 хянуулахаар засгийн газраас улсын түр цагийн хурлын
 газар явуулсан бичгийн хуулбар

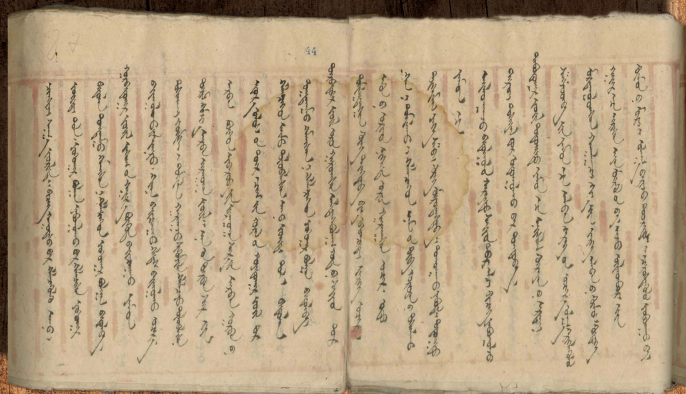

**ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЯНАН БАЙЦААХ ХЭЛТЭС БАЙГУУЛАХААР ТӨЛӨВЛӨСНИЙГ ХЯНАН БАТАЛСАН ТУХАЙ
ЗАСГИЙН ГАЗРААС НАМЫН ТӨВ ХОРООНД ЯВУУЛСАН БИЧИГ**

1922.06.21

МУУТА, Х-1, Д-1, ХН-117 Хуу

Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

**ХЯНАН БАЙЦААХ ХЭЛТЭС БАЙГУУЛЖ ТҮҮНИЙ ДҮРМИЙГ БАТЛАХ ТУХАЙ
АРДЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН 26-Р ХУРЛЫН ТОГТООЛ**

1922.06.23

МУУТА, Х-1, Д-1, ХН-79, Хуу 44

Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

**ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЯНАН БАЙЦААХ ХЭЛТЭС БАЙГУУЛАХ 16 ЗҮЙЛТЭЙ ДҮРЭМ ТӨЛӨВЛӨЖ, БАТАЛСАН ТУХАЙ
ЗАСГИЙН ГАЗРААС ТАВАН ЯАМ, НАМЫН ТӨВ ХОРОО, ХЯЗГААРЫН САЙДУУД ЗЭРЭГ ОЛОН ГАЗРУУДАД
МЭДЭГДЭН ЯВУУЛСАН БИЧИГ**

1922.07.01

МУУТА, Х-1, Д-1, ХН-116, Хуу 141-142

Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

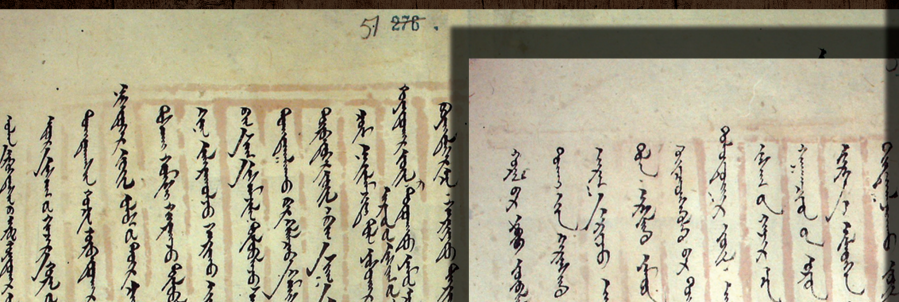
Хянан байцаах
хэлтсийг 8 хүний орон
тоотойгоор байгуулж,
даргад Л.Цэдэн-Иш,
эрхэлсэн түшмэлд МАН-
ын Төв Хорооны нарийн
бичгийн дарга Сундуйг түр
хавсруулан томилжээ.

**ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЯНАН БАЙЦААХ ХЭЛТСИЙН ОРОН ТОО, ТӨСӨВ, ЗАРДЛЫГ
БАТЛАХ ТУХАЙ АРДЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН 33 ДУГААР ХУРЛЫН ТОГТООЛ**

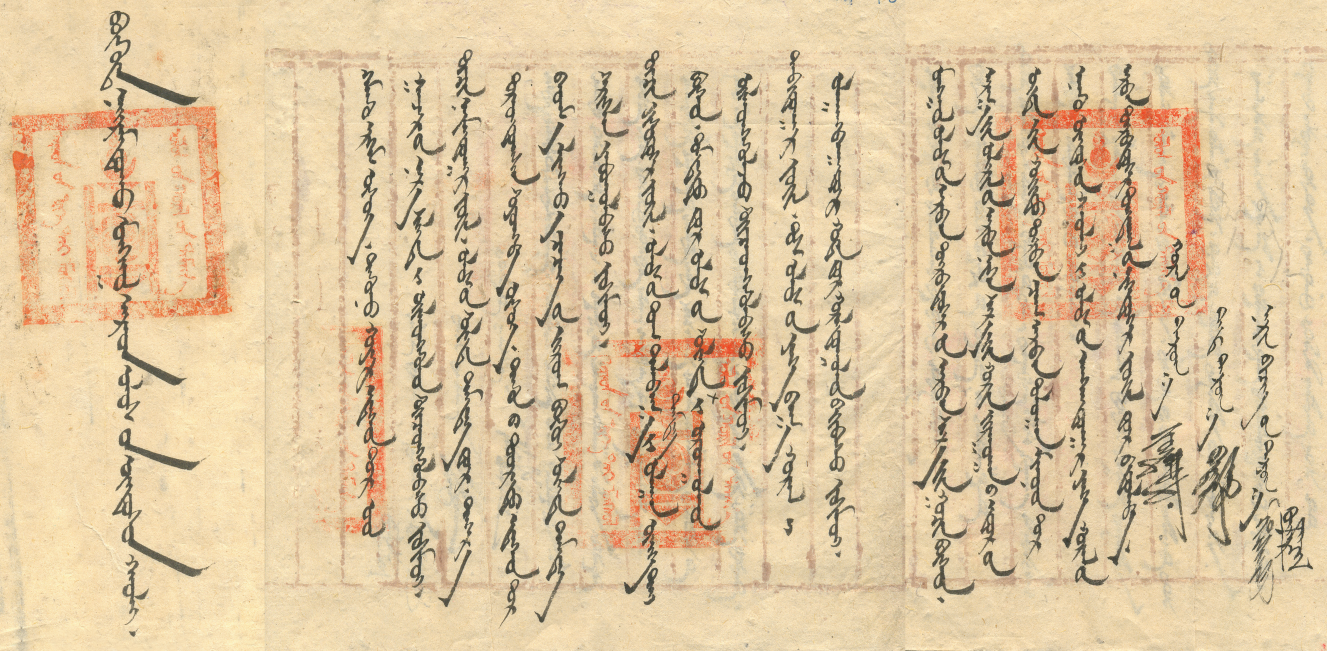
1922.07.29

МУУТА, Х-1, Д-1, ХН-78, Хуу 56

Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

Хянан байцаах
хэлтсийн орон
тоотойгоор байгуулж,
даргад Л.Цэдэн-Иш,
эрхэлсэн түшмэлд МАН-
ын Төв Хорооны нарийн
бичгийн дарга Сундуйг түр
хавсруулан томилжээ.

БНМАУ-ЫН АНХДУГААР ҮНДСЭН ХУУЛЬ 1924 ОН

Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

Анхдугаар Үндсэн хуулиар улс орны цаашдын хөгжилд ардын төрийн гүйцэтгэх үндсэн зорилтыг тодорхойлж, Бүгд найрамдах байгууллагыг хуульчлан бататгаж, улсын нэгдсэн төсөв, орлого, зарлага эрхийн асуудлыг тусгай бүлэг болгон зааж, улсын санхүүгийн албаны үйл ажиллагааг хууль эрхийн үндэс баталгаатай болгожээ.

1924 онд баталсан БНМАУ-ын анхдугаар Үндсэн хуулийн Засгийн газар, түүний бүрэлдэхүүнийг тодорхойлсон 27 дугаар зүйлд “Улсын хянан байцаагч” гэсэн албан тушаалтныг Засгийн газрын гишүүн гэж заасан байдаг.

"БНМАУ-ын 6 бүлэг, 50 зүйл бүхий үндсэн хуулийг батлалцсан Улсын анхдугаар Их Хурлын төлөөлөгчид

وعددهم في هذه السنة اثنان عشر من اهل مصر اربعين

تاریخ

مجلسه ۱۰۰

۱- **مستوفی** : مستوفی امور مالیات و مستوفی امور
 ۲- **مستوفی** : مستوفی امور مالیات و مستوفی امور
 ۳- **مستوفی** : مستوفی امور مالیات و مستوفی امور
 ۴- **مستوفی** : مستوفی امور مالیات و مستوفی امور
 ۵- **مستوفی** : مستوفی امور مالیات و مستوفی امور
 ۶- **مستوفی** : مستوفی امور مالیات و مستوفی امور
 ۷- **مستوفی** : مستوفی امور مالیات و مستوفی امور
 ۸- **مستوفی** : مستوفی امور مالیات و مستوفی امور
 ۹- **مستوفی** : مستوفی امور مالیات و مستوفی امور
 ۱۰- **مستوفی** : مستوفی امور مالیات و مستوفی امور

[illegible]

تَقَرُّبُ الْمَلِكِ إِلَى الْمَدِينَةِ . وَتَقَرُّبُ الْمَلِكِ إِلَى الْمَدِينَةِ . وَتَقَرُّبُ الْمَلِكِ إِلَى الْمَدِينَةِ .

[illegible]

БНМАУ-ЫН ҮНДСЭН ХУУЛЬ 1940 ОН

Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

Уг үндсэн хуульд эдийн засаг, нийгмийг
улсын төлөвлөгөөний үндсэн дээр хөгжүүлэх
зарчмыг тогтоож, МАХН-ын улс нийгмийн
бүх байгууллагыг удирдан чиглүүлэх үүргийг
хуульчилжээ.

1940 онд баталсан БНМАУ-ын хоёр дахь Үндсэн хуулийн 32 дугаар зүйлд “Төлөвлөгөө ба тоо бүртгэл, хянан шалгах газрын дарга” гэсэн албан тушаалтныг БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд орно гэж заасан бөгөөд уг Үндсэн хуульд 1941 онд оруулсан өөрчлөлтөд ч энэ заалт хэвээр хадгалагдаж байжээ. Үндсэн хуульд 1955 онд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр “Улсын хянан шалгах комиссын дарга” хэмээх албан тушаалтныг БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд оруулсан бөгөөд 1956, 1957 онд оруулсан өөрчлөлтөөр ч энэ заалт хэвээр хадгалагдаж байсан. Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтөөр “Хянан шалгах яам”-ыг

БНМАУ-ын яамдын жагсаалтад шинээр нэмж оруулсан бөгөөд сайд нь БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн гишүүн байхаар заажээ. Үндсэн хуульд 1959 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдөр оруулсан өөрчлөлтөөр “БНМАУ-ын хянан шалгах комисс” нэртэй байгууллагыг БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлд шууд хамаарагдах байгууллагуудын жагсаалтад, комиссын даргыг нь БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд оруулжээ. 1959 оны 12 дугаар сарын 21-ний өдөр оруулсан өөрчлөлтөд “БНМАУ-ын хянан шалгах комисс” мөн адил тусгагдсан байна.

БНМАУ-ЫН ҮНДСЭН ХУУЛЬ 1960 ОН

Монголын Үндэсний музейн сан хөмрөг

Үндсэн хуульд БНМАУ-ын төрийн байгууламж, төрийн эрх барих байгууллагуудын бүтэц, зохион байгуулалт, эрх мэдлийн хуваарилалтад зарчмын шинжтэй ямар нэгэн өөрчлөлт оруулаагүй бөгөөд тэдгээр байгууллагын эрх, бүрэн эрхийн хугацаанд өөрчлөлт оруулжээ.

1960 онд баталсан БНМАУ-ын гурав дахь Үндсэн хуульд хянан шалгах байгууллагын талаар тусгайлан заасан заалт ороогүй боловч 1980 оны 11 дүгээр сарын 21-ний өдөр оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Үндсэн хуулийн 20 дугаар зүйлд “БНМАУ-ын Ардын Их Хурал Төрийн хяналт шалгалтыг үйлдвэр, албан газар, байгууллага, хөдөө аж ахуйн нэгдэл дэх хөдөлмөрчдийн олон нийтийн хяналт шалгалттай хослуулсан ардын хянан шалгах байгууллагын системийг толгойлдог БНМАУ-ын Ардын хянан шалгах хороог байгуулна. Ардын хянан шалгах байгууллагын эрх хэмжээ,

зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг БНМАУ-ын Ардын хянан шалгалтын хуулиар тодорхойлно.” гэсэн 2, 3 дахь хэсгүүдийг нэмжээ. 1990 оны 05 дугаар сарын 10-ны өдөр баталсан БНМАУ-ын Үндсэн хуулийн нэмэлтийн тухай хуульд “БНМАУ-ын Ардын хянан шалгах хорооны даргыг томилж, чөлөөлөх” асуудлыг БНМАУ-ын Ардын Их Хурал болон Бага Хурлын бүрэн эрхэд, “БНМАУ-ын Ардын хянан шалгах хорооны даргын өргөн мэдүүлснээр Ардын хянан шалгах хорооны бүрэлдэхүүнийг батлах, түүнд өөрчлөлт оруулах” асуудлыг БНМАУ-ын Бага хурлын бүрэн эрхэд хамааруулж байжээ.

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛЬ 1992 ОН

Монголын Үндэсний музейн сан хөмрөг

Гэвч 1992 онд баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд төрийн хянан шалгах байгууллагын талаар ямар нэгэн заалт оролгүй орхигдсон юм. БНМАУ-ын Бага Хурлын 1990 оны 10 дугаар сарын 04-ний өдрийн 16 дугаар тогтоолоор Ардын хянан шалгах байгууллагыг татан буулгасан бөгөөд шинэ Үндсэн хууль батлагдсан байх үед буюу 1992 онд Монгол Улсад төрийн хяналтын байгууллага үндсэндээ байгаагүй нь ийнхүү орхигдоход нөлөөлсөн байж болох юм.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтөөр Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7 дахь заалтад “Төрийн санхүү, төсвийн хяналтыг хараат бусаар хэрэгжүүлэх байгууллагын бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно.” гэж нэмсэн нь парламентын ардчиллыг төлөвшүүлж, ард түмний засаглах эрхийг хангахтай холбоотой чухал зохицуулалт болж чадсан билээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн агуулга, үзэл санаанд холбогдох хууль тогтоомжийг нийцүүлж, эрх зүйн шинэтгэлийг хэрэгжүүлэх зорилтын хүрээнд Улсын Их Хурлаас 2020 оны 02 дугаар “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх, түүнтэй холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” тогтоолыг баталсан. Тус тогтоолын хавсралтын 1.2.5-д “төрийн санхүү, төсвийн хяналт /аудит/-ыг хараат бусаар хэрэгжүүлэх байгууллагын бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтоох;”, 1.2.6-д “төрийн нийтийн өмчийг зохистой ашиглах, зарцуулахад тавих хяналтыг боловсронгуй болгох.” гэсэн үзэл баримтлалын чиглэл баримтлахаар тусгасан.

Дээрх үзэл баримтлалын хүрээнд “Төрийн аудитын тухай хууль (шинэчилсэн найруулга)”-ийн төслийг боловсруулан 2020 оны 03 дугаар сарын 27-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн барьсан юм.

Төрийн аудитын тухай хууль (2003 он)-ийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийж хэрэгжилтийн явц дахь ололтыг бататгах, түүний хэрэгжилтийн бодит байдалд дүн шинжилгээ хийж, гарч байгаа хүндрэл, бэрхшээлтэй асуудал, нийгэмд үзүүлж байгаа эерэг, сөрөг нөлөөллийг илрүүлэх, цаашид тухайн хууль тогтоомжийг зохистой, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжит хувилбарыг тодорхойлсон нь Төрийн аудитын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл байлаа.

ХУУЛЬ

Т О Г Т О О М Ж , С Т А Н Д А Р Т

МАН-ЫН 3 ДУГААР ИХ ХУРЛААС БАТАЛСАН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮНДСЭН БОДЛОГО

1923 оны 7 сарын 24

Урт: 24,3 см

Өргөн: 14,8 см

Монголын Үндэсний музейн сан хөмрөг

XX зууны эхэн үеэс Монголд эдийн засгийн эрс өөрчлөлт шинэчлэлтийн шинжтэй олон арга хэмжээнүүд хэрэгжүүлсний нэг нь үндэсний эдийн засаг, банк санхүүгийн тогтолцоог бэхжүүлэх бодлого байлаа. Тодруулбал Нийслэл Хүрээний намын гишүүдийн 3 дугаар хурлаар Монгол Улсын Эдийн засгийн үндсэн бодлогыг баталсан ба энэхүү бодлогын баримт бичигт зоос мөнгөний ба тэмдэгт цаас угаас байхгүйн харгайгаар цөм Хятад, Орос зэрэг гадаад улсын зоос мөнгө ба тэмдэгт цаас мэтийг хэрэглэсээр цагийн ханш холбирхой учир өдөр бүр алдах нь багагүй болох явдлыг хэн ч болов мэдтүгэй.

Улсын сангаас алтан, мөнгөн, зэс зэргийн зоос хэвлэж, зохих тооны тэмдэгт цаас гаргаж, улсын бүх хөрөнгөөр батлан хязгаар дотор

мөнгөн зэргийн хатуу эдийг улсын санхүүд хураан авбаас зохимуй. Монголчуудын мөнгөний гачигдлыг туслуулахаар мөнгөн тэтгэврийн (арилжааны) банк мэтийг нээвэл зохимуй гэсэн нь Монголд банк байгуулах ашиг тусын талаар хэрхэн ухамсарлаж байсныг илэрхийлнэ. Энэ нь Монгол улсын эдийн засгийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэлийг уг баримт бичигт мөнгөний шинэчлэл хийх, дотоодын гаалийг халах, импорт, экспортын бараанаас хураах татварын хэмжээг нэмэгдүүлэх, гадаадын капиталыг зохистой ашиглах, албан татварын нэгдсэн бодлогыг боловсруулан хэрэгжүүлэх зэрэг арга хэмжээ нь улс орны эдийн засгийг зах зээлийн харилцааны зарчмаар хөгжүүлэхэд бүрэн чиглэгдэж, аж үйлдвэрийн салбарыг хөгжүүлэх эхлэл болсон юм.

БҮГД НАЙРАМДАХ МОНГОЛ АРД УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТЭРГҮҮЛЭГЧДИЙН ЗАРЛИГ

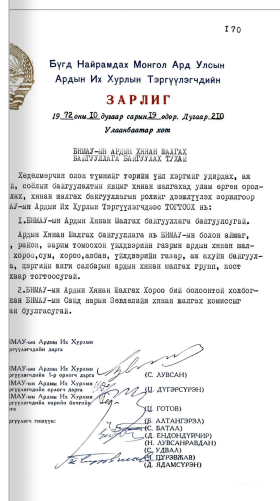
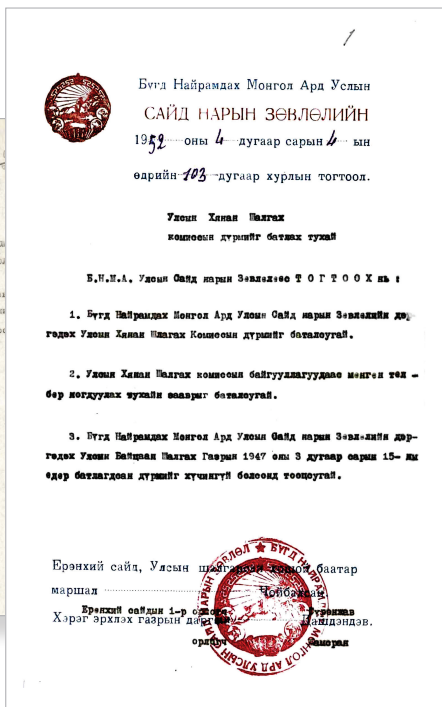
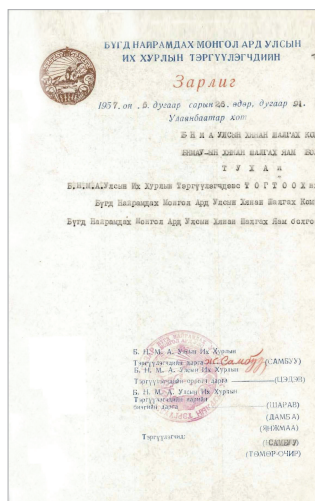
1957.06.26

Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

БНМАУ-ЫН АРДЫН ХЯНАН ШАЛГАХ БАЙГУУЛЛАГА БАЙГУУЛАХ ТУХАЙ БҮГД НАЙРАМДАХ МОНГОЛ АРД УЛСЫН АРДЫН ИХ ХУРЛЫН ТЭРГҮҮЛЭГЧДИЙН ЗАРЛИГ

1972.10.19

Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

УЛСЫН ХЯНАН ШАЛГАХ КОМИССЫН ДҮРМИЙГ БАТЛАХ ТУХАЙ БҮГД НАЙРАМДАХ МОНГОЛ АРД УЛСЫН САЙД НАРЫН ЗӨВЛӨЛИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ

1952.04.04

Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

БНМАУ-ЫН АРДЫН ХЯНАН ШАЛГАХ БАЙГУУЛЛАГА

1982 он
Урт: 21.5 см
Өргөн: 14.5 см
Үнэ: 1 төг 90 мөнгө
Монголын Үндэсний музейн номын сан

Ардын хянан шалгах байгууллага үүссэний 60 жилийн ойд зориулан Улсын хэвлэлийн газарт 5500 хувь хэвлэжээ. Тус бүтээлийг Г.Галбадрах, Ш.Цамбажав нар эмхэтгэж, редактор Д.Мөнхжаргал, зураач Д.Загдсүрэн, уран сайхны редактор Д.Сандагдорж, техник редактор Б.Лхамсүрэн, хянагч Д.Банди нар ажиллажээ.

Тус бүтээлийн агуулга нь Ардын хянан шалгах байгууллагын үйл ажиллагааны үндэс нь хяналт шалгалтын ленинч зарчим, байгууллагын зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл зэргийг тусгажээ.

АРДЫН ХЯНАН ШАЛГАГЧИЙН ЛАВЛАХ

1976 он
Урт: 20.5 см
Өргөн: 13 см
Монголын Үндэсний музейн номын сан

АРДЫН ХЯНАЛТ ШАЛГАЛТ

1971 он
Урт: 16.2 см
Өргөн: 12.7 см
Үнэ: 2 төг 65 мөнгө
Монголын Үндэсний музейн номын сан

Уг бүтээлийг Улсын хэвлэлийн газраас 7600 ширхэг хэвлэсэн бөгөөд Ч.Бавуу эмхтгэж, редактор Л.Дамдинжав, зураач Б.Түмэннасан, уран сайхны редактор В.Одгийв, техник редактор Б.Лхамсүрэн, хянагч Л.Дашдаваа нар ажиллажээ.

Ардын хянан шалгагчийн лавлахын агуулга нь 1966 оноос 1970-аад оны дунд үеийн Ардын хяналт шалгалтын үндсэн баримт бичиг, Ардын хянан шалгах байгууллагын зохион байгуулалт үүрэг зорилтын талаар, Хяналт шалгалтын зарчим, арга зүйн асуудал, Улс олон нийтийн хянан шалгах байгууллагын ажлын уялдаа холбоо, Хууль зүйн зөвлөгөө, Хөдөлмөрчдийн санал өргөдөл гомдлыг шалгаж барагдуулах талаар гарсан зарлиг тогтоол зэргийг тусгажээ.

МАХН-ын Хянан шалгах хорооноос хэвлэсэн уг бүтээл нь ЗСБНХУ-ын ардын хяналтын туршлагаас орчуулан Улсын хэвлэлийн комбинатад 7000 хувь хэвлэжээ. Орчуулгыг Г.Аюур, Г.Аким, Г.Адьяа, Т.Далхсүрэн, Б.Батдорж, Л.Сандагсүрэн, редактор Г.Аюур, техник редактор Л.Юмжав, хянагч Д.Болд, Б.Зориг нар ажиллажээ.

ТАМГА

Т Э М Д Э Г

БНМАУ-ЫН ХЯНАН БАЙЦААХ ЯАМНЫ АЛБАН БИЧГИЙН НҮҮР ТЭМДЭГ

1930 он

Урт: 7 см

Өргөн: 4 см

Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

Энэхүү нүүр тэмдгийн уланд: БНМАУ-ыг латин болон худам монгол бичгийн үсгээр, түүний доод этгээдэд Хянан байцаах яам хэмээн мөн л латин, худам монгол бичгээр бичжээ. Энэ нь 1930 оны 2 дугаар сард хуралдсан Монгол Ардын Намын VIII Их хурлаар шинэ соёл боловсролын хөгжилтөд дөхөмгүй хэмээн үзэж монгол үсгийг халж, латин үсгийг өөрийн монгол хэлэнд зохицуулан хэрэглэхээр шийдвэрлэсэнтэй холбогдуулан бүх яам тамгын газрын тамга, тэмдэг шинэчлэгдсэн байдаг бөгөөд түүнийг гэрчлэх дурсгал юм.

АРДЫН ХЯНАЛТ

САЙН БҮХНИЙГ ДЭМЖИН ДЭЛГЭРЦҮҮЛБ СААР БҮХНИЙГ ШАХАН ЗАЙЛУУЛЪЯ

ДЭРГЭДЭХ

ГАРГАВ.

№

198_ оны _-р сарын _-ны өдөр

“АРДЫН ХЯНАЛТ” ЗУРАГТ ХУУДАС

1980-аад он
Урт: 62 см
Өргөн: 46 см

1981 онд БНМАУ-ын Ардын хяналт шалгалтын хууль батлагдсан бөгөөд Ардын хяналт шалгалт ил байх нь түүний олон түмэнч, үр нөлөөтэй байхын зайлшгүй нөхцөл мөн гэж үзжээ. Ардын хянан шалгах байгууллага шалгалтынхаа үр дүн, түүний мөрөөр авсан арга хэмжээг олны сонорт хүргэж, өөрийн ажлын тухай хурал, зөвлөлгөөн дээр болон хэвлэл, радио, телевизээр хүн амд тогтмол мэдээлж байх зарчим үйлчилж байв.

ХЯНАН БАЙЦААХ ЯАМНЫ ТЭМДЭГ

1925 он
Урт: 5 см
Өргөн: 5 см
Монгол Улсын Үндэсний төв архивын сан хөмрөг

Тус тэмдэгний уланд Хянан байцаах яамны тэмдэг гэсэн бичээстэй, түүний хоёр этгээдэд Арван тавдугаар он (1925 он), Дотоод яамнаа үйлдэв гэсэн бичигтэй.

БНМАУ-ын Байцаан Шалгах Газар
БНМАУ-ын Байцаан Шалгах газар
1948 он

БНМАУ-ын Хянан Шалгах Яам
БНМАУ-ын Хянан Шалгах Яам
1959 он

БНМАУ-ын Хянан Шалгах Комисс
БНМАУ-ын Хянан Шалгах Комисс
1959 он

БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн
БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн
Хянан Шалгах Комисс 1959 он

тэмдэг

БНМАУ-ын Байцаан шалгах газар 1948 он,
 БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн Хянан Шалгах Комисс 1959 он.

ҮНЭМЛЭХ

Урт: 10см
Өргөн: 8.5см
Монголын Үндэсний музейн сан хөмрөг

Төрийн хянан шалгах байгууллагын үйл ажиллагааны үр өгөөжийг дээшлүүлэхэд аймаг, орон нутаг дахь улсын байцаагч нарын үүрэг оролцоо их байсан юм. Тэд аймгийн захиргааны хуралд зөвлөх эрхтэй, шалгалтын актын дагуу хохирол зөрчлийг арилгуулах, гэм буруутай этгээдийг хуулийн байгууллагад шилжүүлэх, зөрчил дутагдлыг арилгах талаар тодорхой эрх бүхий байв.

ТӨРИЙН АУДИТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН АУДИТОРЫН ҮНЭМЛЭХ

2007 он
Урт: 9 см
Өргөн: 7 см
Үндэсний аудитын газрын цуглуулга

ТӨРИЙН АУДИТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН АУДИТОРЫН ҮНЭМЛЭХ

2012 он
Урт: 9.7 см
Өргөн: 7.5 см
Үндэсний аудитын газрын цуглуулга

ТӨРИЙН АУДИТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН АУДИТОРЫН ҮНЭМЛЭХ

2018 он
Урт: 10 см
Өргөн: 7.6 см
Үндэсний аудитын газрын цуглуулга

ХҮНДЭТ ТЭМДЭГ

БНМАУ-ын Ардын хянан
шалгах хорооны тэмдэг
Урт: 8 см
Өргөн: 5 см
Үндэсний аудитын газрын
цуглуулга

ТӨРИЙН ХЯНАЛТЫН ТЭРГҮҮНИЙ АЖИЛТАН ЦОЛ ТЭМДЭГ

Урт: 6 см
Өргөн: 3.3 см
Үндэсний аудитын газрын цуглуулга

ТӨРИЙН ХЯНАЛТЫН ТЭРГҮҮНИЙ АЖИЛТАН ЦОЛ ТЭМДЭГ

Урт: 6 см
Өргөн: 3.3 см
Үндэсний аудитын газрын
цуглуулга

ТӨРИЙН АУДИТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ТЭМДЭГ

Урт: 2.8 см
Өргөн: 2.8 см
Үндэсний аудитын газрын цуглуулга

ТӨРИЙН АУДИТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ТЭМДЭГ

Урт: 2.7 см
Өргөн: 2.0 см
Үндэсний аудитын газрын цуглуулга

АУДИТОРУУДЫН

Х Э Р Э Г Л Э Ж Б А Й С А Н Э Д З Ү Й Л С

**ГЕРМАН УЛСАД ҮЙЛДВЭРЛЭСЭН УЙГУРЖИН
МОНГОЛ БИЧГИЙН МАШИН “КОНТИНЕНТАЛЬ”**

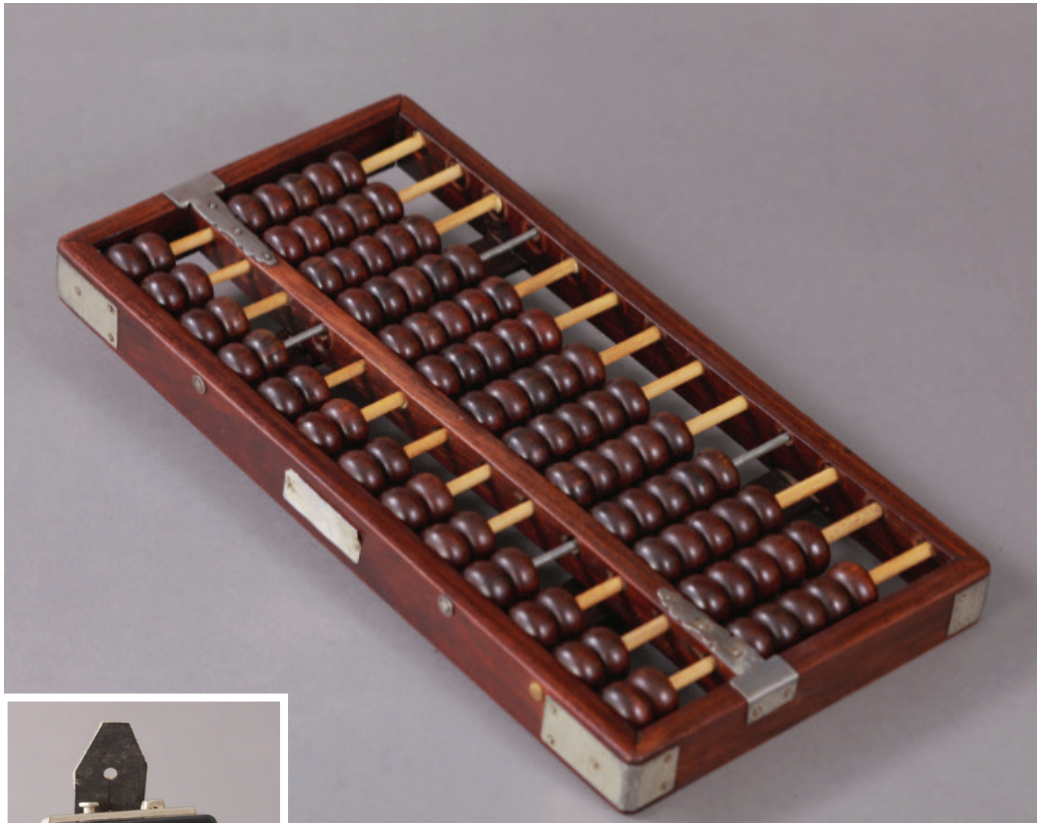
Урт: 31,5 см
Өргөн: 29,5 см
Өндөр: 13,5 см
Монголын Үндэсний музейн сан хөмрөг

**1930-1940-ӨӨД ОНД ХЭРЭГЛЭДЭГ БАЙСАН
“ФЕЛИКС” ЗАГВАРЫН МЕХАНИК ТООЦООЛУУР**

Өндөр: 31 см
Өргөн: 25 см
Монголын Үндэсний музейн сан хөмрөг

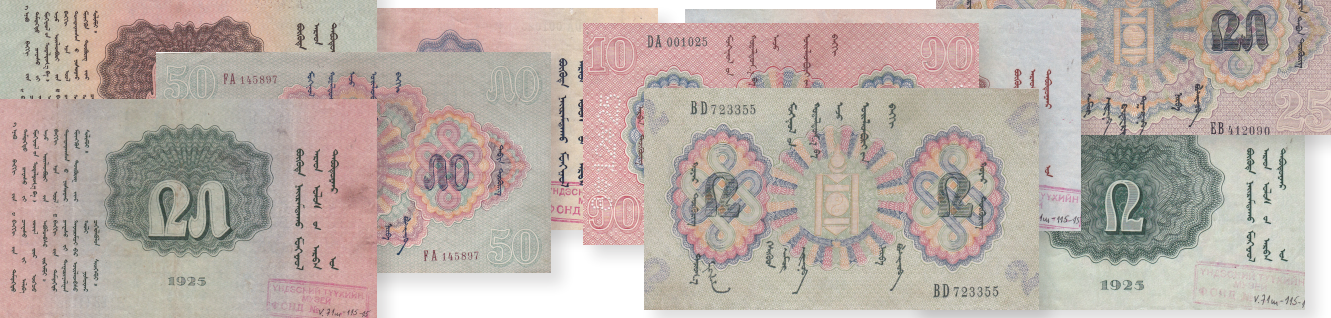
Энэхүү загварыг ЗХУ-д 1929-1978 онд үйлдвэрлэж байсан бөгөөд Москвагийн Политехникийн музей, Мюнхений Танноверийн тооцоолуур техникийн музейд тус тус байдаг ажээ.

**ТӨРИЙН ХЯНАН ШАЛГАХ ХОРООНЫ ДАРГА,
МОНГОЛ УЛСЫН АНХНЫ ЕРӨНХИЙ АУДИТОР
Л.ЖАВЗМААГИЙН САМПИН**

Урт: 35 см
Өргөн: 18 см
Л.Жавзмаагийн гэр бүлээс, хувь цуглуулга

**БНМАУ-ЫН ЕРӨНХИЙ САЙД, 1935-1939 ОНД
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХУУЛЬ БА ТОГТООЛ ЗЭРГИЙН
ГҮЙЦЭТГЭЛИЙГ ХЯНАХ БАЙНГЫН КОМИССЫН
ДАРГА Х.ЧОЙБАЛСАНГИЙН ГАР ЧИЙДЭН**

НИЙГМИЙН

Ш И Н Э Ч Л Э Л

“ТӨГРӨГ” БНМАУ-ЫН АНХНЫ ГҮЙЛГЭЭНИЙ МӨНГӨН ТЭМДЭГТ

1925 он
100-ын дэвсгэрт: 17,6x10 см
Монголын Үндэсний музейн сан хөмрөг

БНМАУ-ЫН ГҮЙЛГЭЭНИЙ ЗООСОН МӨНГӨ

1925 он
1 төгрөг: 3,5 см
Монголын Үндэсний музейн сан хөмрөг

1924 оны 8 дугаар сард хуралдсан МАХН-ын 3 дугаар Их хурлаар “...цагаан мөнгөн баталгаа бүхий мөнгөн тэмдэгтийг гүйлгээнд гаргах нь зүйтэй” гэж онцлон заасан байдаг. 1925 оны 12 дугаар сарын 9-ний өдөр Монгол Улсын Засгийн газраас Үндэсний мөнгөн тэмдэгт төгрөгийг гүйлгээнд гаргаж, 900 сорьцын 18 грамм жинтэй цагаан мөнгөн зоосыг “нэг төгрөг” гэж нэрлэх болжээ.

1926–1928 онуудад явуулсан мөнгөний шинэчлэлтийг амжилттай хэрэгжүүлж, үндэсний мөнгөн тэмдэгт тус улсын зах зээлд

ноёлох байр суурьтай болсон нь онцгой ач холбогдолтой бөгөөд эдүгээ хүртэл бидэнд төгрөг нь төлбөрийн хэрэгсэл, өртгийн хэмжүүр, хадгаламжийн үндсэн нэгж, мөнгөн гүйлгээний хэрэгсэл, олон улсын мөнгөний үүргийг бүрэн гүйцэтгэж байгаа билээ.

Үндэсний мөнгөн тэмдэгт гүйлгээнд гаргаснаар зах зээлд арилжааны шугамаар бусад улсын мөнгөн тэмдэгт гүйлгээнд орж эхлэв. БНМАУ-ын Хянан байцаах яамнаас арилжаанд хэрэглэгдэж буй гадаад, дотоодын мөнгөн тэмдэгт дээр үзлэг, шалгалт явуулж байжээ.

“ХЭМНЭГТҮН” зурагт хуудас

Зураач: Дарамбазар
 Урт: 83см
 Өргөн: 61см
 Монголын Үндэсний музейн сан хөмрөг

1960 оны Үндсэн хуулийн 41 дүгээр зүйлд: Улсын эрх ашгийг сахин хамгаалж, социалист төрийн эдийн засгийн үндэс болсон социалист өмчийг бүхий л аргаар хамгаалах, бэхжүүлэх арга хэмжээ авна хэмээн заажээ.

ТӨРИЙН ХЯНАЛТ

ЗУДН

1992-2022